

Recenzja

dorobku naukowego Habilitanta **dr Jacka Poniedziałka** ze szczególnym uwzględnieniem rozprawy habilitacyjnej pt.: **„Problematyka narodu w pismach klasyków myśli socjologicznej. Analiza wybranych koncepcji**, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2018, s. 266. w związku z postępowaniem habilitacyjnym realizowanym na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

Przygotowując się do napisania recenzji habilitacyjnej z dużym zainteresowaniem zapoznałem się ze wszystkimi załączonymi do dokumentacji publikacjami Autora. Okazało się bowiem, że tematyka zainteresowań naukowo-badawczych Habilitanta jest bardzo zbliżona do moich, szczególnie w zakresie socjologii narodu oraz socjologii regionu (regionalnej). Z niektórymi pracami zapoznałem się już wcześniej, między innymi z racy ich publikacji w znanych wydawnictwach oraz czasopismach socjologicznych.

Cechą charakterystyczną dorobku naukowo-badawczego dr Jacka Poniedziałka jest bardzo inspirująca naukowo próba prezentacji i porządkowania wiedzy teoretycznej, tak w zakresie socjologii narodu, jak i w zakresie socjologii regionu.

Gdyby podjąć próbę całościowego spojrzenia na sylwetkę oraz dorobek naukowy Dr Jacka Poniedziałka, to wyrasta on na czołowego, obok prof. prof. Andrzeja Saksona oraz Wojciecha Łukowskiego, specjalistę - eksperta w zakresie znajomości socjologicznej problematyki województwa warmińsko-mazurskiego transformującego się w region warmińsko-mazurski. Wprawdzie dr Jacek Poniedziałek nie jest mieszkańcem województwa od urodzenia, ale swój niemal 15-letni okres zamieszkania bardzo efektywnie wykorzystał dla „wtopienia” się w socjologiczną problematykę Warmii i Mazur. Wskazane „wtopienie” się w społeczno-kulturowe otoczenie wpływa nie tylko na dobór tematyki badawczej, ale szczególnie na jej autentyzm oraz na głęboką znajomość omawianej problematyki badawczej w praktyce.

Dorobek naukowy d-ra Jacka Poniedziałka mieści się w obrębie socjologii regionu oraz socjologii narodu ze szczególnym odniesieniem do teoretycznych i historycznych refleksji zarówno nad narodem, jak i regionem. Cechą charakterystyczną dorobku naukowego jest jego akcent na ujęcia teoretyczne problematyki narodowo-regionalnej oraz nieco mniejsza uwaga skierowana bezpośrednio na realizację badań empirycznych.

Jednakże bliższe zapoznanie się w biografii Habilitanta wskazuje, że Jego bliższe empiryczne zainteresowanie problematyką kształtowania się regionu, regionalizmem, a także losami zamieszkujących tam mniejszości narodowych i etnicznych (etnoregionalnych) stały się motywacją do studiów teoretycznych nad socjologiczną problematyką regionu i narodu. Empiryczny charakter badań obejmuje przede wszystkim procesy regionalizacji Warmii i Mazur. Jego umocowanie teoretyczne w problematyce narodowo-regionalnej w połączeniu z bardzo intensywnym zainteresowaniem środowiskiem może niejako w każdym momencie czasowym przejawiać się w postaci nowych przemyślanych dociekań empirycznych. Odnosząc się jeszcze do przedstawienia kompleksowej sylwetki naukowej Habilitanta brakuje mi bliższego zainteresowania się tematyką pogranicza społeczno-kulturowego oraz socjologią mniejszości. Tematyka badawcza tego typu niejako w sposób oczywisty uzewnętrznia się w przestrzeni społeczno-kulturowej województwa warmińsko-mazurskiego.

Bliższa ocena dorobku naukowego wiąże się z odwołaniem do Jego biografii naukowej. Autor uzyskał tytuł zawodowy magistra socjologii w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu w 2002 roku. Stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie socjologii uzyskał na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu w 2010 roku na podstawie rozprawy pt.: „Kształtowanie się tożsamości regionalnej na Warmii i Mazurach. Perspektywa społeczeństwa postmigracyjnego”.

Wprawdzie rozprawa doktorska w mojej recenzji nie podlega ocenie, to jednak przygotowana na podstawie rozprawy doktorskiej publikacja, która ukazała się w 2011 roku, a więc już po terminie obrony (postmigracyjne tworzenie tożsamości regionalnej. Studium współczesnej warmińsko-mazurskości) może być traktowana jako dorobek naukowy po doktoracie. Bardzo podzielam stanowisko teoretyczne zawarte w tej publikacji, aby przy realizacji badań socjologicznych nad społeczeństwem Warmii i Mazur przyjmować perspektywę badawczą społeczeństwa postmigracyjnego. Wówczas bezpośrednim odniesieniem do uogólnień teoretycznych nie muszą być li tylko społeczeństwa zasiedlone z narodem dominującym politycznie i kulturowo, ale także takie społeczeństwa, jak amerykańskie, kanadyjskie, czy australijskie. Po drugie fascynujące jest wskazanie, że na obszarze województwa warmińsko-mazurskiego narasta odsetek nowych Mazurów i Warmiaków (m. in. s. 302-310). Nie znalazłem tam bardziej pogłębionych odpowiedzi, co powoduje, że dawni przybysze oraz ich potomkowie już urodzeni w województwie warmińsko-mazurskim, (identyfikują się z) stają się Mazurami i

Warmiakami, a więc przyjmują jako swoją nazwę raczej historycznie nieprzyjaznych Polsce grup etnicznych. Pytanie pozostaje nadal otwarte. Zwykle bowiem na pograniczach narodowych mamy do czynienia z wyraźnym narastaniem postaw narodowych, nacjonalistycznych występujących niejako w obronie polskich rubieży narodowych.

Generalnie monografię oceniam bardzo wysoko. Wskazuje ona, że ówczesny Doktorant przyswoił sobie wielość pojęć teoretycznych, a także niezbędną metodologię do samodzielnych badań regionalnych. Za pracę doktorską Habilitant otrzymał wyróżnienie przyznane przez Radę Wydziału Humanistycznego UMK w Toruniu.

Uwzględniając informacje o zatrudnieniu, rozwój naukowy Habilitanta przebiegał zgodnie z wymogami akademickimi, mianowicie już po pięciu latach od momentu zatrudnienia na stanowisku asystenta uzyskał stopień doktora w zakresie socjologii, a po 8 latach zatrudnienia na stanowisku adiunkta w Katedrze Socjologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie złożył wniosek o uzyskanie stopnia doktora habilitowanego.

Zanim przedstawię ocenę wybranych publikacji, odwołam się do ich wymiaru ilościowego. Mianowicie w okresie od uzyskania stopnia doktora nauk humanistycznych w zakresie socjologii, a więc od roku 2010 Autor opublikował ogółem 21 publikacji naukowych, w tym 2 monografie autorskie, 1 redakcja naukowa monografii zbiorowej, 12 artykułów w czasopismach naukowych oraz 6 rozdziałów w monografiach zbiorowych.

Naturalnie Oceniany brał czynny udział w wielu konferencjach, tak w wymiarze krajowym, jak i międzynarodowym. Brał udział w komitetach organizacyjnych kilku konferencji krajowych i międzynarodowych, w tym w XVI Zjeździe Socjologicznym w Gdańsku, na którym był współorganizatorem sesji tematycznej zatytułowanej – Ziemie Zachodnie i Północne – pomiędzy integracją a dezintegracją.

Jest to dorobek znaczący. Jak wskazuje sam Autor, publikował średnio 2,3 publikacje w roku. Warto podkreślić, że artykuły były publikowane głównie w czasopismach polskich o wysokim prestiżu naukowym, co odzwierciedla się między innymi ich wysoką punktacją oraz znajdowaniem się na liście ERIH Plus. Publikował między innymi w takich czasopismach, jak: „Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa”, „Studia Regionalne i Lokalne”, „Postscriptum Polonistyczne”, „Kultura i Edukacja”.

Uzupełniając podkreślić należy szeroki udział Ocenianego w przygotowywaniu ekspertyz na potrzeby organizacji pozarządowych działających w środowisku województwa warmińsko-mazurskiego.

Mimo że Autor w zasadzie nie publikował w renomowanych zasadniczych polskich ani zagranicznych czasopismach socjologicznych, takich jak: „Studia Socjologiczne”, czy

„Kultura i Społeczeństwo” to jednak moim zdaniem jest to dorobek wystarczający do ubiegania się o stopień doktora habilitowanego.

Spróbuję ustosunkować się do dorobku naukowo-badawczego Habilitanta. Początkowo uwzględnię do oceny kilka publikacji po uzyskaniu stopnia doktora, a następnie szerzej skupię się na przygotowanej rozprawie habilitacyjnej.

Przygotowane artykuły mieszczą się w zasadzie w obrębie problematyki socjologii regionu oraz socjologii narodu. Interesowało mnie, czy Autor stworzył jakieś ramy teoretyczne do badań socjologicznych nad Warmią i Mazurami oraz czy prowadził samodzielne badania socjologiczne o charakterze terenowym.

Zwrócę uwagę na przygotowaną pod redakcją dr Jacka Poniedziałka pracę zbiorową pt. „Wokół regionalizmu. Formy i odmiany kwestii regionalnej”, w której Autor przygotował wstęp oraz artykuł wprowadzający pt.: „Regionalizm i jego wymiary – zarys definicyjny” (s. 13-32). Artykuł został oparty na bogatej literaturze przedmiotu i zawiera studium nad regionalizmem, jego wymiarami, ideologią oraz praktyką. Regionalizm jako ruch społeczny, a nawet jako ideologia zwykle oparty jest na jakiejś postaci kształtującej się tożsamości regionalnej. Autor przybliży pojęcie tożsamości regionalnej, ale jedynie w oparciu o stanowiska znaczących socjologów, specjalistów w tym zakresie w Polsce. Jeszcze nie znalazłem tam samodzielnego stanowiska Autora, szczególnie odnoszącego tożsamość regionalną do obszaru Warmii i Mazur. Wprawdzie artykuł nawiązuje do obszernego rozdziału w pracy „Postmigracyjne tworzenie tożsamości regionalnej...” (s. 80-95), ale odczuwam pewien niedosyt w zakresie przełożenia przedstawionej koncepcji tożsamości regionalnej do problematyki Warmii i Mazur. Nie jest to zarzut względem realizowanych badań regionalnych, a jedynie próba nawiązania naukowego dialogu. Moim zdaniem zasadniczym odniesieniem do badań nad społeczeństwem posmigracyjnym województwa warmińsko-mazurskiego byłaby koncepcja regionu zróżnicowanego kulturowo i kształtującej się na tej podstawie tożsamości regionalnej zróżnicowanej kulturowo. Wcześniej należałoby odpowiedzieć na pytanie, czy proces kształtowania się regionu warmińsko-mazurskiego dokonuje się poprzez sukcesywne zanikanie przywiezionych wraz z migracją uprzednich (najczęściej elementów) kultur regionalnych (lokalnych), czy też poprzez jakieś formy ich włączania w kanon kulturowy nowo powstającego regionu. Bardzo inspirującym w tym zakresie jest artykuł zatytułowany „Ostatni Mohikanie” rodzimej kultury na „zdemazuryzowanych” Mazurach”, z którym zapoznałem się z nieukrywanym zainteresowaniem (Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa 2012, zeszyt 40, s. 197-218). Niezależnie od stanowiska polityczno-adminis-

tracyjnego w Polsce, także w świetle analizowanego tekstu nie jest oczywiste, czy omawiana grupa jest o charakterze etnoregionalnym, czy też etnicznym. Ich walka o obronę etnicznych Mazurów, ich identyfikacje terytorialne i etniczne wskazują, że nie godzą się oni na traktowanie ich jedynie jako swoistej ciekawostki etnograficznej nowo powstałego regionu. Interesującym wyrazem kontynuacji odrębności regionalnej, tym razem realizowanej przez nowych Mazurów, jest szeroko przedstawiony przez Autora Ruch Autonomii Mazur („Narodziny mazurskiego regionalizmu autonomizacyjnego”, w: „Politeja” 2014, 31/1, s. 411-432). Wprawdzie jest to stowarzyszenie założone przez nowych Mazurów, ale nie jest zapewne przypadkiem, że powstało w Mrągowie (Obok Lidzbarka Warmińskiego i Morąga) jako znaczącym miejscu symbolizującym Mazurów jako grupę etniczną.

Dorobek naukowy w zakresie socjologii regionu jest bogaty oraz w miarę kompleksowy, od artykułów prezentujących stanowiska teoretyczne w socjologii regionu wypracowane jeszcze w okresie międzywojennym, poprzez kilka artykułów prezentujących wybrane koncepcje z zakresu socjologii regionu zawarte w dorobku socjologii polskiej oraz zagranicznej, do wielu artykułów przybliżających czytelnikowi złożone procesy kształtowania się regionu w społeczeństwie posmigracyjnym na przykładzie Warmii i Mazur.

Problematyka narodu przedstawiona w rozprawie habilitacyjnej znalazła swoje odzwierciedlenie w kilku wcześniejszych publikacjach w postaci artykułów w czasopiśmie, które oceniam wysoko. Pan dr Jacek Poniedziałek jako jeden z pierwszych w Polsce szerzej przedstawił, a następnie poddał krytycznej analizie orientację prymordialistyczną w socjologii narodu reprezentowaną głównie przez Edwarda Shilsa oraz Clifforda Geertza. Artykuł został oparty na bogatej literaturze przedmiotu, co należy podkreślić szczególnie, na oryginalnym dorobku zarówno C. Geertza, jak i E. Shilsa. Obok przedstawienia uzasadnionej krytyki tej orientacji Autor wskazał też na jej dorobek, moim zdaniem dość odkrywczy. Podkreślił mianowicie, że „pokrewieństwo i terytorialność mogą być traktowane jako...dystrybuowane przez socjalizację, dystynkcje narodowe...” mające „przemożny wpływ na formowanie się narodowych tożsamości. Owa wiara w to często wyimaginowane pokrewieństwo biologiczne, jedność i odwieczność narodu to jego świadomościowa prymordializacja, która...przynosi wykształcenie się narodowego habitusu” („Promordializm jako przedmiot krytyki i źródło inspiracji socjologicznych studiów nad narodem, s. 17).

Znaczącym artykułem w zakresie socjologii narodu jest krytyczna analiza perenialistycznej teorii narodu według Benedykta Zientary. Rzeczywiście ta koncepcja B. Zientary nie znajduje szerszego uznania, a przez to także odzwierciedlenia w dorobku naukowym socjologów narodu. Podzielam stanowisko Autora, że koncepcja ta zwraca uwagę na historyczne i etniczne źródła także współczesnych narodów, ale nie zgadzam się ze stanowiskiem, że stanowi ona „dobry punkt oparcia dla dyskusji mogącej prowadzić do nowego otwarcia teoretycznego w socjologii narodu” (Perenialistyczna teoria narodu Benedykta Zientary, s. 135), szczególnie w warunkach, kiedy dominuje pogląd, że narody i nacjonalizm są wytworem procesów modernizacyjnych oraz w warunkach, kiedy coraz większe znaczenie przypisuje się koncepcji narodów jako wspólnot wyobrażonych oraz narodowej tożsamości.

Podstawową publikacją do oceny jest rozprawa habilitacyjna pt.: „Problematyka narodu w pismach klasyków myśli socjologicznej. Analiza wybranych koncepcji, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2018, s. 266.

Przygotowana rozprawa w praktyce stanowi przynajmniej dobry podręcznik do studiów teoretyczno-historycznych koncepcji narodu w wydaniu głównych klasyków z zakresu socjologii narodu. Może służyć jako ważne uzupełnienie dotychczasowego podstawowego podręcznika z zakresu socjologii narodu (Socjologia narodu i konfliktów etnicznych, PWN, Warszawa 2010) przygotowanego przez Profesor Małgorzatę Budyłę-Budzyńską.

Zacznę od podkreślenia, że recenzowana rozprawa jest rzeczywiście pierwszą, która w sposób kompleksowy, w miarę krytyczny i łączny prezentuje problematykę narodu zawartą w pismach klasyków myśli socjologicznej.

Praca jako całość składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia, bibliografii oraz abstraktu w języku angielskim.

Praca jest bardzo solidnie udokumentowana bogatą literaturą przedmiotu. Praca jest poprawnie umiejscowiona w kontekście dotychczasowego dorobku badawczego na ten temat. Moim zdaniem Autor dotarł w zasadzie do wszystkich podstawowych zobiektywizowanych źródeł informacji, jakie istnieją w Polsce i zapewne także do wielu podstawowych źródeł informacji zawartych w literaturze międzynarodowej.

Do struktury pracy nie mam uwag.

We wstępie zostały wyjaśnione założenia metodologiczne rozprawy, jak i przybliżenie treści książki jako całości. Wydaje mi się, że jako recenzent powinienem początkowo ustosunkować się do samego wyboru (doboru) klasyków myśli socjologicznej, jak i do

konstrukcji poszczególnych rozdziałów. Nie mam uwag zarówno do doboru poszczególnych autorów, jak i do doboru ich tekstów. W pracy badaniu został poddany okres dyscypliny obejmujący przedział czasowy od A. Comte'a do F. Znanieckiego. Cennym jest w rozprawie fakt, że Autor odtwarzał stanowiska poszczególnych autorów przeważnie nie na podstawie jakichś zwartych tekstów innych autorów obejmujących ich stanowiska w zakresie socjologii narodów, ale najczęściej na podstawie wybranych fragmentów ich prac oryginalnych, nierzadko podejmujących inną problematykę badawczą. Ważną okazała się (przyjęta za Waldenbergiem) hipoteza Autora, że „konceptje narodu...noszą bardzo często ślad narodowości autora” (s. 7)., a także inna, że konceptje narodu poszczególnych autorów można lepiej poznać na tle szerszej ich teorii społeczeństwa.

Z przyjętych hipotez wynikała konstrukcja poszczególnych rozdziałów, a więc początkowo rys biograficzny uczonych ze wskazaniem procesów socjalizacji, następnie ogólna teoria społeczeństwa, aby na tej podstawie przedstawić ich stanowiska w kwestii koncepcji narodu.

W rozdziale 1 moim zdaniem poprawnie została przedstawiona problematyka narodu w nowożytnej myśli społecznej od XVII do XIX wieku włącznie. Cenne jest w miarę szerokie przedstawienie stanowiska E. Renana, którego można traktować jako klasyka współczesnych subiektywistycznych koncepcji narodu, z jego ważnym wskazaniem na zjawisko pamiętania i zapominania. W rozdziale tym Autor błędnie podał nazwisko znanego socjologa, wybitnego znawcy Herberta Spencera oraz Maxa Webera (jest: Andrews, a powinno być: Andreski, s. 38 oraz bibliografia).

W rozdziale 2 traktującym o narodzie w materializmie historycznym według K. Marksa i F. Engelsa jako na nowe treści wskazałbym wyróżnienie trzech faz kształtowania się marksowskiej teorii narodu: narodowej (nacjonalistycznej), klasycznej i instrumentalnej, a także wskazanie, iż koncepcja narodu oparta była na analizie procesów właściwych dla „świata zachodniego” (s. 69).

Generalnie rozdział został przygotowany w sposób bardzo merytoryczny i przekonujący. Podkreślę jedynie, iż nie podzielam stanowiska, aby w części końcowej rozdziału wskazującej na dorobek W. Lenina i J. Stalina pominąć koronną pracę J. Stalina „Marksizm a kwestia narodowa”. W tej pracy zawarte zostało najbardziej rozwinięte stanowisko J. Stalina w kwestii narodowej, a także, a może przede wszystkim, jego definicja narodu, która funkcjonowała w literaturze marksistowskiej jeszcze długo po śmierci jej autora, a także stanowiła realne odniesienie do polityki narodowościowej w ówczesnym ZSRR.

W rozdziale trzecim Autor bardzo trafnie wkomponował koncepcję narodu według E. Durkheima w jego szerszą teorię socjologiczną łącząc powstawanie narodów z przeobrażeniami solidarności od mechanicznej do organicznej. Z bogatej prezentacji stanowiska E. Durkheima w kwestii narodu wskażę jedynie na kilka wątków, które z mojej perspektywy wydają się szczególnie ważne. E. Durkheim przeciwstawiał się koncepcjom budowania państw opartych wyłącznie na kryterium etnicznym, a preferował państwa odwołujące się do francuskiego modelu narodu politycznego (s. 103). Stanowisko tego typu uważam za bardzo aktualne obecnie. E. Durkheim, jak podkreślił Autor, jest „prekursorem modernistycznej perspektywy studiów nad narodami” (s. 113). Odwołując się do krytycznej prezentacji stanowiska E. Durkheima w kwestii narodu uświadomiłem, że E. Durkheim oraz M. Mauss mogą być traktowani także jako prekursorzy koncepcji społeczeństwa wielokulturowego. Jeżeli twierdzą że „naród i państwo są tylko pierwszym etapem jego rozwoju, nie ostatecznym celem (122), to jakimi będą etapy następne? Zdaniem J. Poniedziałka E. Durkheim antycypował „powstanie ogólnoludzkiego społeczeństwa ponadnarodowego i ponadpaństwowego” (122). Wskazując na słabości i mocne strony durkheimowskiej socjologii narodu Autor wskazuje między innymi, że naród nie musi się łączyć ze sferą religii (s. 125). Pomijając wagę, znaczenie religii w życiu narodu, to czy możliwe jest wskazanie na jakiś naród, który funkcjonuje bez religii?

Podzielam stanowisko Autora, że konieczne jest przybliżenie dorobku teoretycznego Marcela Maussa w zakresie problematyki narodu. To w dorobku M. Maussa znajdziemy między innymi stanowisko, że „proces narodotwórczy wytworzył silne różnice pomiędzy narodami i ujednolicił poszczególne narody wewnętrznie” (s. 153). Inaczej mówiąc proces narodotwórczy usuwa uprzednio istniejące podziały wewnętrzne, w tym nierzadko kształtujące się mniejszości etniczne, a eksponuje i utrwała podziały zewnętrzne pomiędzy narodami, zarówno wewnątrz państwa jak i pomiędzy nimi. Moim zdaniem w dorobku M. Maussa ważne jest także podkreślenie roli nacjonalizmu w państwie. Mianowicie nacjonalizm tworzy hierarchię wewnątrz narodu (stanowisko oryginalne i godne rozwinięcia – AS.) oraz generuje konflikty (s. 159).

W rozdziale piątym została szeroko omówiona koncepcja i problematyka narodu według Maxa Webera. Rozdział ten przeczytałem z zainteresowaniem i nie mam uwag. Rozdział ów zawiera przekonującą interpretację stanowiska M. Webera w kwestii narodu. Naturalnie z racji, iż M. Weberowi nie udało się dokończyć socjologicznej koncepcji narodu, występuje także wiele innych stanowisk, skazani jesteśmy na wielość interpretacji. Podzielam stanowisko, że poglądy M. Webera na naród mogą stanowić

podstawę do określenia go jako socjologa niemieckiego imperializmu (s. 200). Jak wskazuje Autor, dorobek Maxa Webera w zakresie socjologii narodu należałoby traktować jako źródło inspiracji dla współczesnych koncepcji konstruktywistycznych... (autoreferat, s.18)

Rozdział szósty zawiera przedstawienie kulturalistycznej koncepcji socjologii narodu Floriana Znanieckiego. Bardzo bliskie mi jest krytyczne stanowisko Autora wobec tych autorów, którzy „zafascynowani są teoriami narodu powstałymi w anglosaskim świecie akademickim, coraz mniej interesując się dokonaniem rodzimej socjologii” (s. 207). Jak wskazuje Autor w całej publikacji określone koncepcje w jakimś zakresie wynikają z biografii twórców, z ich ogólnych teorii socjologicznych powstałych i usytuowanych w określonym czasie oraz na podstawie analizy określonych społeczeństw, a także z ogólniejszych trendów naukowych, społecznych i kulturowych dominujących w określonych miejscach i momentach czasowych. Ich proste, bezrefleksyjne przenoszenie na grunt innych państw, narodów i ich kultur jest przynajmniej błędne metodologicznie. Zgadzam się z poglądem Autora, iż koncepcja narodu według F. Znanieckiego jest jedną z najważniejszych (s. 207), a moim zdaniem, najważniejszą teorią narodu w polskiej socjologii. Wyrasta ona bowiem z polskich realiów w zakresie powstawania narodu, zawiera podstawowe dylematy i pytania związane z problematyką narodu, a także wyraźnie odróżnia państwo, społeczeństwo, lud, i naród. Podzielam generalnie stanowisko Autora w kwestii prezentacji dorobku F. Znanieckiego w zakresie socjologii narodu. Zwrócę jedynie uwagę na dwa zagadnienia. Moim zdaniem nie jest oczywiste, że F. Znaniecki opisując grupy ludowe „de facto opisuje grupy etniczne” (s. 226). Jest to po pierwsze zależne od sposobu definiowania grupy etnicznej. Po drugie zależne jest to od definiowania grup ludowych. Czy są to mianowicie kategorie tożsame ze społecznościami lokalnymi, czy też są to grupy szersze będące jakąś formą integracji zbiorowości lokalnych.

Moim zdaniem można byłoby przybliżyć wyróżnione przez F. Znanieckiego typy społeczeństw w obrębie państwa, w tym szczególnie społeczeństwo narodowe. F. Znaniecki wyróżniał między innymi społeczeństwo państwowe, religijne, narodowe, klasowe inne (por. Socjologia wychowania, T I, s.67-68). Moim zdaniem F. Znaniecki implicite zasugerował także znakomity pomysł badawczy, aby zbadać, w jakim stopniu wychowanek jest urabiany poprzez instytucje społeczeństwa religijnego, narodowego, państwowego, klasowego. Pomysł nie został, jak dotąd, zrealizowany w badaniach empirycznych.

W zakończeniu Autor wskazuje na znaczenie klasyków socjologii narodu z punktu widzenia współczesnych zainteresowań badawczych problematyką narodową. Wskazuje słusznie, iż tematyka klasyków socjologii narodu znajduje swoje przedłużenia w dorobku wielu współczesnych socjologów narodu.

Monografia J. Poniedziałka stanowi cenny wkład do rozwijającej się subdyscypliny socjologicznej, do socjologii narodu. Jej wartość upatruję głównie w tym, że wypełnia widoczną i istniejącą dotychczas lukę naukowo-badawczą w zakresie socjologii narodu, wskazując nie tylko na jej bogate historyczne korzenie, ale na kilka zasadniczych interpretacji narodu funkcjonujących równolegle do podstawowych orientacji socjologicznych w socjologii. Zapoznając się z monografią można skonstatować, jak bardzo ówcześni klasycy oraz ich stanowiska teoretyczne były uwikłane w kontekst dokonujących się w tamtych czasach procesów narodotwórczych oraz związanych z tym interesów poszczególnych państw i narodów.

Oczekiwałem, że szczególnie w podsumowaniu poszczególnych rozdziałów, tam, gdzie Autor wskazywał na znaczenie dorobku poszczególnych klasyków, na „blaski i cienie” poszczególnych koncepcji narodu, odnaleźć będzie można jakieś optymalne stanowisko Autora, z punktu widzenia którego dokonywana została ocena dorobku innych. W monografii ocena dorobku poszczególnych klasyków dokonywana była głównie poprzez odwołanie się do stanowisk innych autorów. Nie jest to zarzut do Autora, wręcz przeciwnie, niejako do końca Autor utrzymał w monografii pozycję krytycznego neutralnego referenta dorobku teoretycznego poszczególnych klasyków w zakresie socjologii narodu.

W warunkach, kiedy państwa narodowe stały się podstawowymi podmiotami stosunków międzynarodowych, kiedy przynajmniej w znacznej części państw narodowych decydujące znaczenie odgrywają narody etniczne, kiedy coraz bardziej wiadomo, że za wieloma formami integracji międzynarodowych obserwujemy dominację interesów narodowych i inne, tematyka narodowa niemal nieuchronnie nadal będzie ważnym nurtem badań socjologicznych. Zakładając że współczesne formy funkcjonowania narodów w postaci etnicznych lub politycznych państw narodowych, w przyszłości będą ulegać zmianom, to w warunkach ewidentnego braku pomysłów na przyszłe postaci funkcyjono-

wania narodów, nawiązanie do stanowisk klasycznych może mieć zasadnicze znaczenie dla rozwoju współczesnych koncepcji teoretycznych.

W zakończeniu trzeba powiedzieć, że Autor przygotował poważną monografię, w której krytycznie przedstawił stanowiska wybranych klasyków w zakresie socjologii narodu, głównie poprzez sięganie do oryginalnych dzieł, a sposób ich prezentacji, m. in. poprzez odwołanie się do ich biografii oraz do szerszego dorobku teoretycznego w zakresie socjologii okazał się pomysłem bardzo dobrym, ponieważ wprowadził czytelnika na nowe ścieżki szeroko rozumianej wyobraźni socjologicznej w zakresie koncepcji i funkcjonowania wspólnot narodowych.

Godne podkreślenia, że recenzowana rozprawa jest monografią autonomiczną względem dotychczasowego dorobku badawczego Autora.

Zaletą pracy jest jej otwarty charakter. Może ona stanowić poważne źródła do nowych inspiracji teoretycznych w zakresie socjologii narodu, do konceptualizacji badań empirycznych, a szczególnie do realizacji dydaktyki z przedmiotu socjologia narodu, który (mam nadzieję) będzie zyskiwać na znaczeniu w dydaktyce nie tylko na kierunku socjologicznym.

W recenzji w zasadzie nie wskazałem jakichś zarzutów wobec rozprawy habilitacyjnej, a przeciwnie, utwierdziłem się w przekonaniu, że mamy do czynienia ze znaczącą naukowo monografią, która zasadniczo poszerza spektrum wiedzy i interpretacji z zakresu historii socjologii narodu.

Po gruntownym zapoznaniu się z dorobkiem naukowym Ocenianego z okresu po uzyskaniu stopnia doktora, w tym szczególnie z przygotowaną rozprawą habilitacyjną oświadczam, że przedłożona do oceny nowatorska i samodzielnie przygotowana rozprawa odpowiada wymogom w zakresie rozpraw habilitacyjnych określonym w ustawie o tytule i stopniach naukowych.

W związku z tym przedkładam Radzie Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu wniosek o nadanie Habilitantowi doktorowi Jackowi Poniedziałkowi stopnia doktora habilitowanego nauk społecznych w dyscyplinie socjologia.

Andrzej Sadowski